

Krig endra Grieg

Det er eit paradoks at me nyttar «Til ungdommen» som «nasjonal trøystesong» når Nordahl Grieg sjølv endra meining og gjekk til åtak på haldningane i diktet.

HÅVARD REM
havard@dagogtid.no

Når opplevde du sist at du sjølv eller ein annan skifta meining i eit sentralt samfunnsspørsmål? Og kva var då grunnen? Eit lesarinnlegg? Ordsifte kjem sjeldan med meiningsskifte. I debattar i etablerte, alternative og sosiale medium grev ein seg gjerne djupare ned i skyttargravene.

Krigsmetaforen høver her. Om noko kan få ein person, eit politisk parti, ja, eit heilt land til å endra meining, er det ikkje kronikkar, men krig. Stadig høyrer me: «Hadde nokon sagt at nøytrale Sverige i 2022 skulle søka medlemskap i Nato...» Krig i granne-laget sytte for endringa. På både venstre- og ytre hogresida skifta mange meining, slik ho tvitra, småbarnsmora som elles ikkje skifta mellom anna enn SV og Raudt: «Eg skal aldri meir røysta på eit parti som vil melda Noreg ut av Nato.»

Men kva har dette med lyrikaren og journalisten Nordahl Grieg (1902–1943) å gjera? Krig endra Grieg òg.

SEREMONIELT SUS

Hausten før krigsutbrotet i fjor var eg i Oslo rådhus då ei anna småbarnsmor heldt bor-garleg konfirmasjon, ein skikk som berre er

70 år gamal og difor treng innslag som gjev ei kjensle av høgtid og tradisjon.

Sekulære salmar til konfirmasjon og gravferd skreiv humanetikaren Arnulf Øverland i diktsamlingane *Ord i alvor til det norske folk* (1940) og *Ord i alvor. Ny forøket utgave* (1959). Dikta selde godt i si tid, men få kjenner dei i dag. Tradisjonar kan ein ikkje vedta.

Nei, det var ein annan song som skapte seremonielt sus under det høge rådhustaket, «Til ungdommen» – med ein tekst frå 1936 av Nordahl Grieg, og med ein melodi frå 1952 av den danske komponisten Otto Mortensen (1907–1986): «Kringsatt av fiender, gå inn i din tid!» Det er ein song alle kan, dei unge òg. Ja, dei unge ikkje minst – etter terroråttaket mot AUF-leiren i 2011.

STALINISTEN

Det tok tid før sosialdemokratane gjorde diktet til sitt. «Til ungdommen» vart skriven av ein stalinist. Då dei grufulle Stalin-prosessane fekk sosialistar flest til å ta avstand frå Sovjetunionen, heldt Grieg fram som Moskva-tru. Tidsskriftet hans *Veien Frem* – der han publiserte «Til ungdommen» i 1936 – mista støttespelarar, men mottok pengestønad frå Sovjet. I 1939 støtta Grieg ikkje-åtakspakta mellom Hitler og Stalin. Då Stalin gjekk til åtak på Finland, støtta han framleis Sovjet.

Om diktet gjev inntrykk av at han var pasifist, er det feil. «Til ungdommen» er

Jan Mayen 1942: Nordahl Grieg (i midten) og medsoldatar med røyer fiska i Nordlagunen, ein ferskvasslagune sørvest på øya. Til høgre står Karl Hjelvik (1909–1975), garnisonssjef på Jan Mayen. Foto: Magasinet for Alle, nr. 40, 1963.

ingen fredssong. Liner som «granatenes glidende bånd (...) stans dem med ånd» har ei anna forklaring. Som Gudmund Skjeldal peikar på i Grieg-biografien *Diktaren i bombeflyet* (2012) var antimilitarismen på venstre-sida samansett. Somme var idealistiske pasifistar. Andre, som Grieg, var ikkje-pasifistar, men dei ville likevel avmilitarisera Noreg. Kvifor? Av di Noreg var eit kapitalistisk land – og dimed, slik Grieg såg det, eit fascistisk land. Då kunne styresmaktene nytta militæret i klassekamp, mot arbeidarklassa. Menstadslaget i 1931 var eit ferskt døme.

Men kommunistane sjølve hadde rett til å nytta våpen, ikkje berre i ein borgarkrig, som i Spania, men om dei sat med makta òg, som i Moskva.

ÅTAKET

Krig endra Grieg. Ikkje slik at han gjekk frå pasifisme til militarisme, men med den tyske invasjonen av Noreg i 1940 godtok han nasjonal krigføring slik han før hadde godteke kommunistisk krigføring.

Som medkommunisten Arnulf Øverland (1889–1968) gjekk han i tida kring invasjonen frå klassekamp til nasjonal kamp. Dei to antinasjonalistane og antimonarkistane vart no kongetru nasjonalistar.

Øverland var i 50-åra då krigen kom, Grieg var i 30-åra og vart soldat. Etter å ha slutta seg til Det norske kompani på Island vart Grieg utstasjonert på ei polarøy i Ishavet, Jan Mayen, det einaste norske territoriet som var fritt.

Mørk står en øy av hav, ensom og kald og bar. Dette er Norges land. Dette er alt vi har.

Slik lyder opningsstrofa i «Øya i Ishavet» frå 1942. Men meir enn som ei skildring av Jan Mayen skriv han diktet som eit oppgjer med eit anna dikt, «Til ungdommen».

TRE DØME

Døma er mange. Dikta har mykje sams.

1) Dei er skrivne i same takt (med ein mindre nyanse). At Grieg har valt same takt til båe dikta, er ikkje tilfeldig, for taktfiguren er sjeldan: tung-lett-lett tung-lett tung.

Nordahl Grieg tek avstand frå «Til ungdommen» og sablar ned haldningane i diktet.

1936: «Her er ditt vern mot vold». 1942: «Her er vårt land: En øy».

2) Dei er skrivne i same strofeform, med fire liner i kvar strofe. Opphavleg hadde «Til ungdommen» åtte liner i kvar strofe, men etter at Grieg skreiv «Øya i Ishavet» med fire liner i kvar strofe, sette han opp «Til ungdommen» som fireversing òg. At dikta har same takt og strofeform, betyr at ein stort sett kan synga dei til same melodi.

3) Grieg har medvite skrive liner i 1942-diktet som replikkar til liner i 1936-diktet. Eit døme er korleis han i båe dikta nyttar det ikkje så vanlege rimordet *ånd*. I 1936:

Stilt går granatenes glidende bånd. Stans deres drift mot død, stans dem med ånd!

Ånd-strofa frå 1936 vert sabla ned av *ånd*-strofa frå 1942:

For vi har tapt vårt land, tapt det fra hav til fonn. Og skal vi vinne det, skjer ikke *det* ved ånd.

Kursiveringa er den einaste i diktet, som om han peikar ut den opphavlege lina i «Til ungdommen» og seier: Eg tok feil. Ein kan ikkje stogga *granatenes glidende bånd med ånd*. Skal me vinna landet vårt attende, *skjer ikke det ved ånd*.

Kva skjer det ved då? I 1942 lyder svaret: Ved å drepe. Ei sein strofe i «Til ungdommen» vert motsagt av ei sein strofe i «Øya i Ishavet». På seks år har Grieg gått frå *kan ikke myrde til drepe er alt vi skal*. 1936: «Den som med høire arm/ bærer en byrde/ dyr og umistetlig, / kan ikke myrde.» 1942: «Her er vårt land: En øy./ Blegen går strid og kald./ Drømmer kan ikke gro./ Drepe er alt vi skal. →»

ØVERLAND OG MONSEN

Andre vart endra òg. Eit døme, ved sida av Arnulf Øverland, er Fredrik Monsen (1878–1954), ein generasjon eldre enn Grieg, men med ei liknande utvikling. Som ung under unionsoppløysinga i 1905 tok Monsen til orde for å nytta militærmakt andsynes Sverige. I 1920-åra vart han antimilitarist av di ein kunne misbruka forsaret i klassekampen. Som Grieg var han Moskva-tru, og då Arbeidarpartiet vart splitta i 1923, valde Monsen Noregs Kommunistiske Parti (NKP) og Komintern. I 1928 var han attende i Ap, der motstandaren av eit militært forsvar vart forsvarsminister, som for å understreka at partiet var skeptisk til militærmakt.

Men alt på den tida Grieg skreiv «Til ungdommen», snudde Monsen og vart tilhengjar av norsk opprusting, som forsvarsminister att, men utan at han vart høyrd.

Etter invasjonen vart det omsider semje om standpunkta hans. Grieg og Øverland vart militaristar, men då var det for seint.

Nordahl Grieg Til ungdommen	Nordahl Grieg Øya i Ishavet
Kringsatt av fiender, gå inn i din tid! Under en blodig storm – vi dig til strid!	Mørk står en øy av hav, ensom og kald og bar. Dette er Norges land. Dette er alt vi har.
Kanskje du spør i angst, udekket, åpen: hvad skal jeg kjempe med, hvad er mitt våpen?	Vinterens svarte storm, sommerens skoddesus stryker det øde land: isflak og stein og grus.
Her er ditt vern mot vold, her er ditt sverd: troen på livet vårt, menneskets verd.	Her er vår jord, vårt hjem. Men våre sinn ble skapt langsomt i bildet av landet som vi har tapt.
Stilt går granatenes glidende bånd. Stans deres drift mot død, stans dem med ånd!	Blomster og skog og gress ga oss sin vekst og fred, så vi må blø med alt liv som blir trampet ned.
Krig er forakt for liv. Fred er å skape. Kast dine krefter inn: døden skal tape!	Dyp er vårt hjemlands muld. Hemmelig er vi ett med hver en sorg som gror. Men det er ikke rett.
Da synker våpnene maktesløs ned! Skaper vi menskeverd, skaper vi fred.	For vi har tapt vårt land, tapt det fra hav til fonn. Og skal vi vinne det, skjer ikke <i>det</i> ved ånd.
Den som med høire arm bærer en byrde, dyr og umistetlig, kan ikke myrde.	Her er vårt land: En øy. Blegen går strid og kald. Drømmer kan ikke gro. Drepe er alt vi skal. –
Vi vil ta vare på skjønnheten, varmen – som om vi bar et barn varsomt på armen!	Slik at en annen slekt åpen og varm og fri kan, mellom løv og korn, slippe å bli som vi.
1936. Diktet vart prenta i <i>Veien frem</i> (nr. 6, 1936) og i diktsamlinga <i>Håbet</i> (Gyldendal, Oslo 1946). Her er åtte av fjorten strofer.	1936. Diktet var prenta i samlinga <i>Friheten</i> (Reykjavik 1943, Oslo 1945). Her er åtte av åtte strofer.

SKULEOPPGÅVA

Som nemnt kom «Til ungdommen» seint inn i arbeidarrørsla, ikkje av di Grieg sjølv tok avstand frå diktet, det har ein vel knapt fått med seg, men av di det trass alt var skrive av ein stalinist. I «Historien om ‘Til ungdommen’» (Nytt norsk tidsskrift, nr. 1, 2012) fortel Marianne Egeland at «Til ungdommen» fyrst i 1980-åra vart nytta av arbeidarrørsla. «‘Til ungdommen’ regnet man som kommunistenes sang», skriv ho, og «ble hyppig fremført i NKP-sammenheng».

Lenge før diktet vart nytta av AUF, vart det nytta av humanetikarane, alt i 1951, under ein fest som var forløparen til borgarleg konfirmasjon.

I ei norskoppgåve for vg3 på Nasjonal digital læringsarena (Ndla.no) heiter det: «Diktet ‘Til ungdommen’ av Nordahl Grieg ble skrevet før andre verdenskrig. Etter terrorangrepet på Stortinget og Utøya 22. juli 2011 ble diktet Norges nasjonale trøstesang. Hva er det ved teksten som gjør at den er like aktuell i 2011 som i 1936?»

Oppgåva inneheld i alt 25 spørsmål og drøftingspunkt, til dømes om fascisme frå Mussolini til Breivik, men inneheld ikkje eit einaste punkt om Griegs nyorientering

frå 1940 og kritikk av eige dikt. I oppgåve-teksten vert ikkje «Øya i Ishavet» nemnt.

REORIENTERING

Det er naturleg at diktet vert nytta av dei unge. Det ligg i tittelen at teksten høyrer til dei. Men no har krig i Europa råka dei slik krigen råka Grieg. Då kjennest det feil at dei unge ikkje vert gjort kjende med at krig endra Grieg, og at dei nye røynslene fekk han til å skriva ramsalt kritikk av sitt eige dikt – i form av eit nytt dikt. Dei stalinistiske «Til ungdommen»-utopi-ane til den unge Grieg dikta han i sørlandsk sumaridyll i 1936. «Øya i Ishavet» skreiv han som stridande ein kald krigssumar på Jan Mayen, medan tyske fly sirkla over øya. Meg gjev det vond smak i munnen å ta del i allsong av «Til ungdommen» i ei forsamling som ikkje eingong veit korleis krigen endra han.

Nordahl Griegs militærpolitiske reorientering på grunn av krig har med eitt vorte relevant for parti på venstresida som no freistar å reorientera seg tryggleikspolitisk på grunn av kriga.

Lytt til artikkelen i DAG OG TID-appen eller på dagogtid.no